

Lad os dog få en ordentlig højmessereform!

Nu synger enevælden snart på sidste vers i folkekirken, tænkte jeg optimistisk, da biskopperne i 2018 udsendte rapporten "Folkekirken liturgi mellem frihed og fasthed". Min optimisme var affødt af, at folkekirken autorisationspraksis nu var blevet sat til debat fra officielt hold. Den nævnte liturgirapport handler jo om autorisation og indeholder principielle overvejelser over, hvordan en højmesseordning kan være autoriseret mere eller mindre.

Fremkomsten af rapporten signalerer, at det ikke længere står mejslet i granit, at folkekirken skal blive ved at køre med en kongeligt autoriseret højmesseordning, der foreskriver i mindste detalje, hvad der skal ske i højmissen.

Lad mig ganske kort repetere de tre modeller for autorisation, som er beskrevet i rapporten.

Den første model kaldes "Den konservative" og går ud på at køre videre med den nuværende højmesseordning fra 1992. Den lokale menigheds liturgiske selvbestemmelse er stærkt begrænset.

Den anden model benævnes "Den frie". Efter denne model er det alene den grundlæggende struktur (Samling-Ord-Nadver-Sendelse), der ligger fast. Derimod bestemmer menighed og præst suverænt, hvad der skal bedes, siges, synges og gøres. Den liturgisk frihed er således meget stor.

Den tredje model hedder "Mellemvejen". Ud over den grundlæggende struktur autoriseres også ordlyden af visse led i højmissen så som nadverhandlingen eller dele af den. Sammenlignet med den foregående model er denne model kendetegnet ved en betydelig fasthed, alt efter hvor meget af højmessens ordlyd der autoriseres.

Hvad biskopperne finder forsvarligt

Så vidt de skitserede modeller. Nu optræder bispekollegiet som folkekirken ledelse, hvad liturgiske anliggender angår. Det er forståeligt, at biskopperne har svært ved at gå ind for model 2 med dens nærmest anarkistiske mangel på fasthed.

Men model 3 burde være en reel valgmulighed, idet modellen er flexibel i udgangspunktet og vil kunne tilpasses efter, hvilket mål af selvbestemmelse biskopperne finder det forsvarligt at betro præsterne og menighederne.

Indtil videre har biskopperne lagt sig fast på model 1. Det fremgår af referatet fra bispemødet januar 2022, hvor biskopperne traf beslutning om folkekirkens liturgiarbejde. Blandt de forskellige tiltag, som biskopperne besluttede at sætte i værk, glimrer en revision af højmesseordningen ved sit fravær. Indtil videre står den nuværende, gennemregulerede højmesseordning ved magt.

Der er ikke tale om, at man på bispemødet direkte besluttede at afvise en revision af højmesseordningen, for en eventuel revision af ordningen var slet ikke på dagsordenen. Biskoppernes liturgiske arbejdsgruppe, de tre biskopper Elof Westergaard, Tine Lindhardt og Marianne Christiansen, havde allerede forinden jordet tanken om en højmessereform. Det fremgår af deres fælles kronik i Kristeligt Dagblad i november 2021.

De tre kronikører sammenfatter deres indstilling til bispemødet under denne overskrift: "Vi ønsker at bevare 1992-ordningen og at styrke den fælles løbende fornyelse af folkekirkens liturgi."

Formuleringen "bevare 1992-ordningen" er dog misvisende i en bestemt henseende.

Sagen er, at det i virkeligheden ikke er op til landets biskopper at bevare den nuværende højmesseliturgi, eftersom autoriserede liturgiske ordninger ifølge hævdvunden forvaltningspraksis automatisk beholder deres gyldighed, når nye ordninger kommer til.

De præster og menigheder, som er godt fornøjet med den nuværende højmesseliturgi, vil altså kunne holde fast ved denne, uanset hvad der måtte komme til af nye ordninger.

Ønsket om at bevare 1992-ordningen ser jeg derfor først og fremmest som udtryk for, at biskopperne ønsker at holde fast ved nogle forvaltningsretlige bestemmelser i 1992-ordningen, der giver den enkelte biskop vidtgående beføjelser til at afgøre, hvad præst og menighed må ændre i den stedlige højmesses liturgi.

Vetoret

Bestemmelserne er ret rigoristiske. De indebærer således, at biskoppen skal give sit samtykke til anvendelse af andre salmebøger eller salmebogstillæg end de autoriserede.

Og biskoppens samtykke skal indhentes, så snart der ved de faste gudstjenester ønskes indført såkaldt "mindre ændringer af den autoriserede liturgi". Man kan roligt sige, at bestemmelserne udstyrer biskopperne med en udstrakt liturgisk vetoret.

Biskoppernes liturgiske vetoret sætter rammerne for den fornyelse af liturgien, som biskopperne i øvrigt selv har efterlyst og også taget initiativ til.

Det er bemærkelsesværdigt, at biskopperne på mødet i januar 2022 besluttede at oprette et nyt organ kaldet "Liturgisk forum". De besluttede også, at der skal udarbejdes diverse liturgiske vejledninger, forberedes en revision af anden tekstrække samt laves et nyt alterbogstillæg.

Nu har vi til gode at se, hvad der kommer ud af disse centralt besluttede fornyelsestiltag. De skal utvivlsomt bane vejen for en række liturgiske nydannelser, som der ikke er plads til inden for den gældende højmesseordning.

Men hvis den påtænkte fornyelse af liturgien skal føres ud i livet, bliver der brug for biskoppelige dispensationer i hobetal, siden biskopperne ikke har villet røre ved den gældende højmesseordnings restriktive bestemmelser.

Hvad højmissen skal og kan

Jeg mener, at biskoppernes forsøg på i samme åndedrag at bevare og forny højmissens liturgi lægger op til en uordentlig forvaltningspraksis, hvor systematisk meddelelse af dispensationer bliver anledning til at undvige en ajourføring af regelgrundlaget for folkekirkens højmesse.

Bortset fra udsigten til en uklar retstilstand omkring folkekirkens højmesse er det et åbent spørgsmål, om biskoppernes liturgiske initiativer vil kunne tage højde for nær alle de problemer, der tynger den nuværende højmesseordning. Lad mig kortfattet antyde nogle problemer, som er indbygget i ordningen og ikke vil kunne afhjælpes uden en ordentlig liturgireform:

- Højmissen er overlæst. Uformidlede tekstlæsninger fra alteret bidrager ikke nødvendigvis til menigmands opbyggelse. Mange tekster forudsætter, at tilhøreren er velbevandret i det bibelske univers. Bortset fra dette vil læsninger fra alteret på forhånd have mindre vægt end den læsning, der lyder fra prædikestolen og er afsat for præstens prædiken.
- Trosbekendelsen kører i realiteten tomgang. Anbragt midt imellem læsningerne optræder trosbekendelsen som et forstyrrende indslag, der bryder højmissens tematiske sammenhæng med dens bønner, læsninger og salmer.
- Kirkebønnens placering efter prædiken er ulogisk. Kirkebønnen skal ikke være en forlængelse af præstens prædiken i bønnens form. Den skal fungere som menighedens forbøn for de ikke-tilstedeværende og burde ligge sidst i gudstjenesten efter altergangen.
- Den autoriserede rejse-sig-op-praksis er forfejlet. Det er i stigende grad blevet et præsteligt projekt at få menigheden til at rejse sig op "de rigtige steder" i liturgien.
- To rivaliserende udgaver af Fadervor er en pinlig fejlposition, som bevirker unødigt flimmer i menighedens fællesbøn.

Lad disse eksempler være nok til at godtgøre, at det ikke slår til at sy lapper på den eksisterende højmesseordning, således som biskopperne synes at være i færd med.

Folkekirken har brug for en besindelse på, hvad folkekirkens højmesse skal og kan. Der er brug for skelnen mellem det uopgivelige i højmassen og det, der om nødvendigt godt kan undværes.

Jeg efterlyser derfor en højmesseordning efter model 3 i rapporten om frihed og fasthed, således at kun det uopgivelige i den beskrevne højmesseliturgi fremover er autoriseret som bindende forskrift, medens alt andet i liturgien kan modificeres, udvides eller afkortes efter præstens intuition og liturgiske indsigt.

Præstens ledelse af liturgien skal selvfølgelig foregå i passende samdrægtighed med den pågældende menighed, men det må være en opgave for det gejstlige tilsyn at sikre denne samdrægtighed mellem præst og menighed.

Det er ikke en opgave, som kan løses ved, at man fra centralt hold binder præst og menighed på hænder og fødder, sådan som 1992-ordningen gør det.

Opgør med det liturgiske formynderi

Det skulle ikke være nødvendigt at nedsætte en forkromet, langsomt arbejde kommission til at forny højmesseordningen efter ovennævnte retningslinjer.

Umiddelbart er det ikke nødvendigt med nogen ny alterbog og ritualbog. For så vidt er det tilstrækkeligt med en kongelig resolution, der meddeler, at den autoriserede højmesseliturgi fremover har vejledende og ikke længere bindende status.

Det er dog ønskeligt, at den kongelige resolution ledsages af et autoriseret ritualbogstillæg indeholdende en vejledende højmesseliturgi, der beskriver det uopgivelige i højmassen og samtidig udtrykkeligt indrømmer præsten den fornødne frihed til at tilpasse den lokale højmesseliturgi efter, hvad der er bedst til gavn og glæde for menigheden.

Det burde ikke være svært for biskopperne eller en af biskopperne nedsat arbejdsgruppe at formulere oplægget til en vejledende højmesseliturgi.

Denne vurdering bygger jeg på, at jeg – ganske selvbestaltet og på egen regning og risiko – har dristet mig til at give et bud på, hvordan en sådan liturgi kunne se ud. Og det var faktisk ikke så svært, som man måske skulle tro.

Det springende punkt er, om biskopperne er rede til at gøre op med det liturgiske formynderi, som 1992-højmesseordningen er udtryk for.

Jeg vælger at se de liturgiske tiltag, som biskopperne besluttede i 2022, som udtryk for den erkendelse, at liturgisk fornyelse ikke bare kommer i stand ved forordning, men kræver inspiration. Det står klart, at biskopperne gerne vil bidrage til denne inspiration.

Jeg håber, at biskopperne samtidig erkender, at tillid til præsternes liturgiske ansvarlighed er afgørende for, om de forskellige fornyelsestiltag rigtig skal bære frugt.

Derfor appellerer jeg til biskopperne om at genoverveje deres beslutning om at blive hængende ved 1992-ordningen. Iværksættelse af en revision af folkekirkens højmesseordning vil være noget af det mest tillidsskabende, biskopperne kan bidrage med, tror jeg.